TRAUMA EN HERHALING[1]

Lieven Jonckheere

TWEE RADICAAL TEGENGESTELDE VISIES OP TRAUMA
die tot 2 verschillende antwoorden op trauma leiden

visie psychologie – gebaseerd op biologiserende psychiatrie
- onlangs canonieke=finale vorm gekregen in DSM-5 (2013)
- stress en *avoidance* centraal

3 tijden
- 1ste tijd
  trauma = *stress*
  - stress = psychische spanning (interne stress) door druk van buitenaf (externe stress)
    hand op arm: druk verhogen en uiteindelijk terugwijken
  - wat stress veroorzaakt is in principe voor iedereen hetzelfde (objectiverende benadering)
    bv echtscheiding = grote stressfactor voor iedereen!
  - trauma = de ergste vorm van stress (kwantificerende benadering)
- 2de tijd
  leidt tot *avoidance*
  vermijdingsgedrag, door het Ik, van alles wat in de realiteit met trauma te maken heeft
  arm weg van druk door hand
- 3de tijd
  therapie = terug tot de realiteit
  arm met een bocht terug
  - door erkenning getraumatiseerde als slachtoffer, als deel van een groep 'slachtoffers'
  - met allemaal recht op zelfde compensatie

[1] PPaK 28 februari 2015

visie Lacan – gebaseerd op laatste Freud (van de doodsdrift)

- begin conceptualisering Sém XI (1964)
- *rencontre* en herhalingsdwang centraal

3 tijden

- 1ste tijd
  trauma = treffen (vertaling van *rencontre*)
  - treffen = ontmoeting of confrontatie tussen twee partijen nl subject en Ander – die ahw naar elkaar op weg zijn
    handen die elkaar raken
  - treffen dat voor iedereen anders is
    = *inconceivably private* (uitdrukking voor Joyce's 'onvoorstelbaar eigen' manier van schrijven)
  - treffen dat slecht afloopt
    kwalijke ontmoeting – die een gemiste ontmoeting is
    - *handen die botsen en dan door elkaar heen gaan* = Lacan (topologie)
    - *atomenregen en inslag van op zij*

  dat treffen noemt Lacan *tuche* (Aristoteles)
  Griekse *tuche* equivoque met Frans *touché*!!
  ≠ Freuds *Durchbruch* van *Reizschutz* = medische visie op trauma=kwetsuur (etymologie)
  met hand kap in arm
- 2de tijd
  leidt tot herhalingsdwang
  - minder nadruk op vermijdingsgedrag door het Ik van al wat in de realiteit aan trauma herinnert
  - nadruk op herhalingsdwang waaraan subject onderhevig is – niet zozeer in realiteit, maar bv wel in het symbolische nl dromen:
    - telkens opnieuw exacte herhaling van het trauma
    - herhaling die ter plekke trappelt = iteratie
- 3de tijd
  behandeling trauma = uitvinding
  - subject helpen zoeken wat nu juist het *inconceivably private* treffen aan zijn/haar trauma is
  - subject helpen bij de uitvinding van een eigen behandeling van dat trauma
    - door ahw begeleide ronde van het R gat van zijn trauma (*troumatisme*) te laten doen – vaak via andere dromen dan zijn traumatische dromen!!
    - en met de brokstukken die men daar vindt een eigen behandeling ineen te knutselen

TREFFEN

trauma = treffen tussen subject en Ander

treffen = er komt 'iets' van 2 kanten
je wordt niet zomaar overvallen door A – je was in beweging, innerlijk of zelfs fysiek, je was "op weg, op weg naar ergens, naar een of andere A"

- cf. dubbele vraag (Briole)
  - "hoe komt het dat je toen daar was?"
    "welke factoren uit je recent of ver verleden verklaren dat je toen daar was?"
  - "waar dacht je toen aan? naar waar of naar wie gingen je gedachten toen naartoe? "
- cases
  - cf. paradigma Briole: man op weg naar afspraak met maîtresse …
    - zorgelijke stemming: ziet maîtresse eigenlijk niet meer ziet zitten, te ingewikkeld allemaal
    - en hij denkt "hoe kan ik daar onderuit geraken…"
    - maakt op dat moment bomaanslag mee

    treft bom ipv maîtresse, treffen met bom redt hem van treffen met maîtresse
    en daarom is die bomaanslag voor hem zo traumatiserend
  - cf. algemene ervaring: als je examen moet doen …
    - je ziet dat examen niet zitten
    - en je denkt: "zou oplossing zijn als ik nu accident zou hebben …"
    - traumatisch als realiteit je op dat moment 'tegemoet' komt – en je effectief accident krijgt

trauma = *inconceivably private* treffen tussen subject en Ander
via het oorlogstrauma

- oorlogstrauma: *common sense* visie op trauma ↔ visie op trauma als *inconceivably private*

  - bepaalde gebeurtenissen zijn zo ingrijpend dat wet meteen 'begrijpen' dat 'men' daardoor wel getraumatiseerd moet zijn, als men die meemaakt – bv oorlogssituaties
    en dan hebben we al snel, in het algemeen, over 'het oorlogstrauma'
    dat noem ik een *common sense* benadering van het trauma
  - dat verbergt echter dat iedereen door iets anders getraumatiseerd wordt
    iedereen die door oorlog getraumatiseerd is, is in die oorlog door iets anders getroffen
    er zijn geen 2 oorlogstrauma's identiek
    dat noem ik een benadering van het trauma als *inconceivably private*

  - wat in 'oorlog' traumatiseert is dus niet noodzakelijk altijd
    "*exposure to actual or threatened death or serious injury*
    - direct, bij zichzelf
    - indirect, bij ander
      - doordat men daar getuige van was
      - doordat men daarover gehoord heeft
      - doordat men daar beroepshalve voortdurend mee te maken heeft

    = DSM definitie trauma!
  - vaak blijkt het traumatische van een oorlogssituatie samen te hangen met … 'een blik'
    - niet getroffen door een kogel – maar getroffen door een blik
    - een blik die niet iedereen op dezelfde manier treft,
      maar waardoor iedereen op zijn eigen *inconceivably private* wijze getroffen wordt

    cf. kliniek Guy Briole – militair psychiater én lacaniaans psychoanalyticus
    = beetje onze klinische 'expert' op het gebied van trauma … vanuit oorlogstrauma!!

    komt elke traumatheorie vanuit oorlogstrauma, ook in PA ???
    cf. Freud
    - verliet 1ste traumatheorie vanuit hysterie (seksuele verleiding)
    - 2de traumatheorie vanuit WO I (1919)…

- we zagen al de blik als trauma, meteen bij 1ste les
  – als verborgen trauma!
  case Lea (Chiriaco)
  cf. ALysy: een trauma verbergt een ander trauma
  common sense trauma van 'verlies van alles' verbergt *inconceivably private* trauma van de blik
  - *common sense* trauma: "alles verloren" door brand huis
    - trauma
      komt toe … en begrijpt te laat dat het haar huis is dat afbrandt
    - symptomen – cf. DSM
      - herhaling
        nachtmerries = traumatische dromen
        - dagrest: angstig als ze nieuwe huis nadert
        - nachtmerries: "ik kom telkens te laat om huis en inboedel te 'redden'"
      - *avoidance*
        tristesse omwille van niet willen denken aan "verlies van alles" (onmogelijke rouw)
    - in PA
      - omwille van *tristesse* (dus niet omwille van herhaling in nachtmerrie!!)
      - interpretatie: Lea: "ik ben alles kwijt …" – Chiriaco: "alles …"
        en dan beseft Lea dat al haar verdriet te maken heeft met één 'ding' dat ze door die brand voorgoed is verloren: één bepaalde foto
  - *inconceivably private* trauma: te maken met de blik
    verliest in de brand van het huis foto – die voor haar een blik 'belichaamt'
    - foto waarop Lea als kind lachend naar vader kijkt die haar fotografeert
      = *rapport* met vader via de blik: haar uitpuilende blik (cf. Cocteau) en blik vader *en creux* – waarvan ze een blik vol liefde kan maken
      dubbelheid blik: haar blik of blik vader??
    - door die foto, als *rapport* met de vader via de blik, heeft Lea diens dood aangekund
    - in de brand van het huis verliest ze die foto = ze verliest *rapport* via de blik met haar vader – en daardoor wordt dood vader op dat moment plots wel traumatiserend
      dubbelheid van wat er met blik gebeurt: blik verloren of verschijnt blik juist??

  moraal van dit verhaal = ethiek PA??
  je weet niet vooraf hoe je zal reageren op trauma, want je weet niet wat je in dat trauma juist zal traumatiseren (het verborgen trauma)
  - cf. "wat zal ik meedoen als huis afbrandt?"
    Lea zal vooraf waarschijnlijk voordien nooit aan die foto gedacht hebben …
  - cf. klassieker dwangneurose: "hoe zal ik op dood geliefde reageren?"

  'nut' PA ivm traumatiseerbaarheid??
  - resultaat PA = weten wat je kan traumatiseren
    - vooraf 'weten' wat je uit brandend huis zal willen redden?
    - vooraf 'weten' hoe je op dood geliefde zal reageren??
  - cf. JAM nog ambitieuzer (ironie?)
    in de mate dat PA idealisering ongedaan maakt kan je – toch op dat punt – niet meer getraumatiseerd worden: "geen idealisering, geen trauma" (Minna case p40)

- oorlogstrauma blijkt vaak het resultaat
  - niet van levensgevaar – subject niet getroffen door een kogel
  - subject wel getroffen door een blik
    cf. verschillende cases Briole
    daarin 2 types van treffen met blik / getroffen worden door blik
    geen 'harde' indeling – maar fenomenologisch?
    - trauma door de blik van de Ander die men gedood heeft
      → accent op angst tov herhaling blik in traumatische dromen
      - case 1 (Briole)
        - trauma blik
          - 15j oud – vader aangehouden door gestapo
          - vindt Duits soldaat slapend – pakt zijn revolver, maar hij schiet wakker
            schiet soldaat dood …
          - … steelt portefeuille: foto van die soldaat als vader met zoon (gelijk hemzelf)
            voelt zich door dat tafereel bekeken = getraumatiseerd
        - angst tov herhalingsdwang blik
          tevoorschijn komen van dat beeld blijft hem achtervolgen in traumatische droom
      - case 2 (Briole)
        - trauma blik
          - Amerikaans soldaat op patrouille in Vietnam
          - ziet plots 2 ogen naar hem kijken
          - schiet niet onmiddellijk want denkt: "iemand van mijn compagnie" (=gelijke)
            onbesliste oscillatie vriend/vijand
            en schiet dan toch: blijkt achteraf 'gelukkig' een *Vietcong* te zijn
        - angst tov herhalingsdwang blik
          die blik (die 3 gaten) blijven hem achtervolgen in traumatische droom
          weer oscillatie vriend/vijand

      soort eigen implicatie (imaginair? zelfbeeld?)
      - "het had mijn vader kunnen zijn …"
      - "het had mijn vriend kunnen zijn …"
        cf. meest US slachtoffers in Vietnam door vergissingen van paniekerige Amerikanen
    - trauma van de blik van de Ander waardoor men gespaard is geworden
      → accent op schaamte en *avoidance* blik in het sociale

- trauma van de blik van de Ander waardoor men gespaard is geworden
  → accent op schaamte en *avoidance* blik in het sociale
  case: HBonnaud over haar Joodse moeder in WOII (passe getuigenis)
  - trauma
    - vader van moeder (toen nog klein meisje) aangehouden
    - nazi-officier vraagt moeder geboortedatum
      maar ze kan zich de valse geboortedatum op haar valse identiteitskaart niet meer herinneren (of dat niet uitspreken??)
    - jongere broer komt tussen op humoristische wijze
    - officier moet lachen (vergeet dat ze niet weet)
      en beveelt broer en zus op te krassen (bos in)

    cf. Inglorious Bastards (Tarantino):
    nazi-officier moordt gezin uit, maar laat dochter lopen
  - vermijding
    - moeder met soort schaamtegevoel (depressief, wil niet over vroeger klappen)
      cf. schaamtegevoel overlevenden kampen ('gespaard geworden') tov derden=bevrijders
      – tov hun *horreur fasciné*
    - risico dat dit zich herhaalt in therapie tov gespecialiseerde hulpverleners die gefascineerd zijn door 'hun' getraumatiseerden (*trauma-addicts*)

    cf. Inglorious Bastards (Tarantino):
    grootscheepse wraakfantasie (niet klinisch!!)

- opgepast:
  oorlogstrauma moet niet *per se* het resultaat van een treffen met de blik zijn
  geval waarin het in elk geval moeilijk is om de blik op de vinger te leggen
  cf. publiek geval Maurice Blanchot waarnaar Briole ook verwijst
    - Maurice Blanchot, Frans schrijver
      herinnert zich 50 j later oorlogstrauma einde WO II
      37j trauma → 87j boek "L'instant de ma mort" (1994, 8pp!!)
    - trauma
      - einde WOII: Duitsers op de vlucht
        Duits officier wil B om onduidelijke redens laten executeren (wapens gevonden)
        blijkt echter geen Duitser maar Frans collaborateur: *Français honteusement normal*
      - voor vuurpeloton staand
        - wordt B overvallen door *sentiment inanalysable*
          - lichtheid = noch geluk noch ongeluk
          - niet sterfelijk zijn, *libéré de la vie* te zijn
            soort heimelijke=*subreptice* vriendschap met de dood
            alsof de dood buiten hem alleen op de dood in hem kon botsen
            rencontre de la mort et de la mort – dit is wat later zal overblijven!!

          op zulk moment vaak 'gedachte' (fantasma?) die trauma ahw moet neutraliseren
          soort imaginaire sluier waarin men zich drapeert
          zou het trauma makkelijker verwerkbaar maken …
        - hoort B schieten …
      - scène valt volledig uiteen
        - B schiet ahw 'wakker': er is niet op hem geschoten, maar ergens in de buurt (oprukkende weerstanders?)
        - Duitsers schieten in paniek:
          - Frans-Duitse officier gaat kijken wat er aan de hand is
          - soldaten laten B lopen
            - blijken ook geen Duitsers, maar vrijwilligers van anticommunistisch Russisch Bevrijdingsleger die zich bij nazi's aansloten (cf. Oostfronters)
            - doen teken dat hij moet opkrassen
      - vanuit bos getuige van nieuwe scène:
        - ziet represailles voor actie weerstanders (én zijn ontsnapping??)
          uitmoorden boerengezinnen én platbranden boerderijen
        - stelt vast dat hij niet alleen als enige mens gespaard is gebleven
          maar dat ook zijn huis als enige huis gespaard is gebleven
          nl *Château* genoemd

        en daar stelt B zich vragen bij – die traumatiserend werken
        - zijn huis ontzien door Duitse officier
          … omdat die een nationalistische Fransman is die dat respecteert omwille van zijn historisch belang: een *Château* waarin Napoleon nog zou gelogeerd hebben
        - zelf ontzien door Duitse soldaten …
          … omdat die anticommunistische Russen zijn en hem dus als tot 'de adel' (*Seigneur*) behorend respecteren??
          in deze wereld van schijnduitsers blijkt ook B niet te zijn wie hij zelf denkt te zijn, niet gespaard als wat hij is – eigen schijnzijn ontmaskerd
    - effect (herhalingsdwang?)

- <u>effect (herhalingsdwang?)</u>
  - gevoel van onrecht
  - fixatie van het gevoel van lichtheid tov de dood op moment executie (sluier)
    door de 'vaststelling' dat alles, hijzelf inclusief, schijn is, op het moment dat hij ziet dat zijn *Château* gespaard wordt
    = *instant de ma mort toujours en instance* (= hangende)

- hedendaagse oorlogstrauma – nog altijd: ‘zoek de blik’ …
  en het belang van het eigen fantasma in het getraumatiseerd worden door die blik
  - andere oorlog vandaag = hypermoderne oorlog
    straks meer daarover in Knelpunten
    niet meer confrontatie van 2 legers, met een duidelijk front
    wel soort kat en muis spel tussen
    - *drone-gamers*
      - westerse *nerds/geeks* van de wetenschap
      - verschanst in hun speelhol thuis
      - aangesloten op perfect S universum (*automaton*) = computer die toelaat
        - van alles tegelijkertijd te zien aan het andere einde van de wereld
        - en daarin met grote precisie iets te *pin-pointen / nail down*

        cf. *drone*
    - fundamentalistische terroristen
      - moslim fundamentalisten van Mohammed
      - verstrooid en onvindbaar in *les bouts de R* (cf. zwerfvuil in onze steden)
      - allerlei wapens ineen knutselend – zoals, binnenkort, … een *drone* (bouwpakket)
        - naar hier mee afgezakt
        - en die daarmee min of meer wilde aanslagen plegen
          voorlopig nog altijd met bommen en geweren – en dus nog niet met *drones*

- case1: trauma blik in case Minna (Fuentes)
  ook hier weer 2 trauma's
  inconceivably private trauma van de blik (van de vader) verbergt …
  … *inconceivably private* trauma van het genot (van het eigen lichaam)
  - *inconceivably private* trauma van de blik van de vader (= trauma 2)
    - trauma: bomaanslag Madrid 11 maart 2004
      - met vriendinnen in stationscafé – daardoor trein gemist (= subject op weg!)
        waarom moest er per se nog iets gedronken worden??
      - ontploffing bommen in treinen
      - vlucht na ontploffing in paniek naar buiten → tussen doden en gekwetsten
        kruist blik van man met bebloed gezicht op grond: "als een liggende dode Christus"
        (*Christ gisant – gisant* = horizontaal op graftombe uitgestrekte figuur van een dode soms onder sluier, in elk geval altijd sluier over geslacht)
      - vlucht station uit – zonder gekwetsten te helpen …
    - symptomen
      - ontremming vanuit schuldgevoel
        gekwetsten niet geholpen
        → *agitation* – die haar oa in PA brengt
      - herhalingsdwang: traumatische droom
        liggende dode Christus kijkt M (verwijtend??) aan
        hoe komt het dat die blik zo traumatisch is (eigenlijk: haar interpretatie van de blik van die stervende man) en zich dus herhaalt in haar dromen?
        we volgen commentaar JAM
        - R (genot) komt in oppositie met S liefdeswet van vader
          - liefdeswet=ideaal vader (lid van christelijke sekte zevendedagadventist)
            "Slaat iemand u op de wang, keert hem ook de andere toe. Neemt iemand u uw mantel af, laat hem ook het hemd nemen" (Lukas 6:29)
            → *rêve commun* van zelfopoffering waarin M gevangen zit:
          - *émergence réel sans loi* = genot
            - M helpt niet de gewonde naaste …
              had dat moeten doen volgens wet van vader …
              waarom doet ze dat niet?
              - interpreteert gewonde meteen als 'dode Christus' …
                mijn hypothese: gebeurt vanuit typisch fantasma katholiek meisje: "dode man achter de sluier die om aanbidding door vrouw vraagt = ideale *incubus*" (Lacan Propos directifs sex féminine)
              - … en vlucht van gewonde naaste weg
                omdat hij fantasmatisch=seksuele betekenis heeft??
            - M begint plots de 'ander', nl moslims, te haten
              daarmee is het christelijke hek helemaal van de dam

          JAM: getraumatiseerd door schuld vaderideaal: "geen ideaal, geen trauma!!"
        - leidt tot verschijning blik van vader in traumatische dromen
          blik man op grond in haar dromen is de blik vader = blik *Über-Ich*
          - herinnert M aan haar falen tov ideaal
          - herinnert M aan haar falen tov object (=gewonden als objet chu)
    - verwerking trauma verschijning blik van vader

- verwerking trauma verschijning blik van vader
  - via dromen – hier nu niet op ingaan (cf. infra)
  - belangrijkste is dat tijdens verwerking van dit trauma, of dankzij die verwerking een ander, fundamenteler trauma verschijnt: trauma in verhouding tot haar eigen lichaam
- *inconceivably private* trauma van 'groeiend' genot in eigen lichaam (= trauma 1)
  kyste (vagina tumor)
  - kyste=tumor vagina ontdekt – nog voor aanslag
    - M gaat daarmee dat trauma 2 tegemoet
      cf. waaraan dacht je op het moment van het trauma?
    - nog niet echt als trauma beleefd
  - na traumatische verschijning van blik van de vader (nav de bomaanslag) – en de verwerking daarvan (die een eind maakt aan haar christelijke opofferingsbereidheid)
    - kan M die tumor als trauma ervaren = groeien genot in het eigen lichaam
    - kan M gepaste medische maatregelen laten nemen, dus voor haar eigen lijf zorgen
      cf. einde deze bijeenkomst

- case 2: aanslag op Charlie Hebdo = collectief hypermodern oorlogstrauma?
  - collectieve trauma bij uitstek van laatste tijd
    cf iedereen met bordje “Je suis Charlie” dwz iedereen verklaart zich daardoor getraumatiseerd
  - maar toch is iedereen die zich door die aanslag op Charlie Hebdo mee getraumatiseerd voelt, door iets anders getraumatiseerd
    als ook jij je door aanslag getraumatiseerd gevoelt hebt, is dat omdat je daarin door iets inconceivably private getroffen bent
  - ik kan alleen maar voor mezelf getuigen – voor mijn eigen geval
    over mijn ‘getraumatiseerd’ zijn door Charlie-aanslag
    – en hoe de blik daarin voor mij een bepaalde ‘scheve’ bijrol speelt
    - om te beginnen heel ander gevoel tov Charlie dan tov Twin Towers
      - Twin Towers heel de dag als verlamd, gehypnotiseerd voor tv naar zitten kijken
        – zoals ge naar een goeie Amerikaanse film zit te kijken
        cf. Bin Laden = topregisseur van Hollywoodfilms
      - Charlie Hebdo heeft mij niet verlamd
        maar bewogen, onrustig gemaakt, op het paniekerige af
        meteen gevoel “Ik moet iets doen, maar wat?”
    - hoe komt dat??
      in mijn fantasma (variant) daarvan geraakt
        - fantasmatische overtuiging dat ik met wat *Gekritzel* (Kafka) altijd ‘weg kom’
          - “ik mag alles verliezen, hele wereld mag ten onder gaan …
          - … maar ik zal altijd iets kunnen krabbelen – en van daaruit een lijn kunnen trekken (cf. la linea animatiefilm) …
          - … en tersluiks laten zien (schuine blik die daar ahw toevallig op valt) …
          - … en van daaruit of daardoor altijd alles weer kunnen opbouwen”

          dat fantasma is voor mij zeer organiserend voor realiteit geweest
          fantasma kunnen realiseren: zo aan mijn eerste werk én liefde geraakt …
          … door even mijn *Gekritzel* te tonen (blik)
        - aanslag Charlie Hebdo
          kinderlijke krabbelaars of lijntrekkers=luiaards in de marge te grazen genomen
          die zijn er niet mee weggekomen, met dat even laten zien van hun *Gekritzel*
          die hebben daarmee niet in de realiteit hun weg gevonden
        - voor mij was dat dus wel even een shock – een trauma …
          geen rekening mee gehouden dat er zo een boosaardige Ander zou bestaan
          die niet via een tekeningetje te verleiden zou zijn

HERHALINGSDWANG WAARTOE HET TRAUMA LEIDT

gevolgen van het trauma?

- vanuit biologiserende psychiatrie benadrukken psychologen vermijdingsgedrag (door het Ik, in de realiteit)
- vanuit laatste Freud (van de doodsdrift) benadrukken wij met Lacan herhalingsdwang (bij het subject, in dromen)

herhalingsdwang door trauma moet onderscheiden worden van 2 andere vormen van herhaling
we moeten dus 3 vormen van herhaling onderscheiden

- herhaling voorafgaand aan het trauma
  = routinematige herhaling die door trauma doorbroken wordt
  en die men na het trauma wanhopig weer probeert te herstellen
- herhaling van het trauma zelf
- herhaling na het trauma
  = herhalingsdwang waartoe het trauma leidt
  en die onverzoenbaar is met de herhaling voorafgaand aan het trauma

Lacans onderscheid tussen 3 vormen van herhaling
maakt van de herhaling voor het eerst een echt concept
nog niet echt bij Freud!!

1ste vorm van herhaling
herhaling voorafgaand aan het trauma = *automaton*

herhaling die door het trauma doorbroken wordt
en die men na het trauma wanhopig probeert te herstellen

leven is één herhaling

- dagelijkse routine = altijd dezelfde dingen op dezelfde manier doen, altijd hetzelfde dat terugkeert
- bij die routineuze vorm van herhaling, die terugkeer van hetzelfde voelen we ons prettig of goed dat is dus een herhaling die in het teken van het lustprincipe staat

routineuze lustvolle terugkeer is gebaseerd op 2 grote elkaar ahw aanvullende 'principes'
die uw leven en uw realiteit hun basis=grond én hun kader=armatuur geven

- Ubw = verhouding tot verdrongen betekenaars
- fantasma = verhouding tot verloren object

- 1ste principe van herhaling
  Ubw = verhouding tot verdrongen betekenaars
  - verdrongen betekenaars
    woorden die je hebt gehoord, in relatie tot ouders
    - en die je niet hebt begrepen
    - maar waarvan je meteen hebt 'aangevoeld dat er ze een bepaalde lading=genot hebben

    die woorden worden verdrongen
  - verdrongen betekenaars keren onvermijdelijk terug,
    - terugkeer verdrongen betekenaars komt er op neer dat we telkens opnieuw in dezelfde ingesleten sporen geraken, dat we telkens opnieuw langs die ingesleten sporen terugkeren
      - cf. jaagpad/trekweg waarlangs paarden trekschuiten trokken
      - cf. labyrint waarin ratten hun weg zoeken

      het netwerk van ingesleten sporen noemt Lacan *automaton*
    - automatisme (terugkeer verdrongen betekenaars, terugkeer langs ingesloten paden) komt op typische wijze tot uiting in de zgn. Ubw formaties
      - dromen, lapsussen, witzen
      - maar ook symptomen zijn voor een stuk Ubw formatie
    - Ubw formaties = poging om verdrongen betekenaars (hun genotslading) eindelijk te begrijpen …

      … via reactie A op Ubw formaties (overdracht = *Sujet supposé Savoir* … over dat genot)
  - terugkeer verdrongen betekenaars of *automaton* in Ubw formaties en symptomen is lustvol
    - Ubw formaties (lapsus / symptoom) lijken misschien eerst niet lustvol
      - als je lapsus maakt kan je er eerst niet zelf mee lachen, je voelt je zelfs uitgelachen
      - als je symptoom hebt is dat onlustvol, je voelt je daardoor uitgesloten
    - maar uiteindelijk wel lust
      - als je je lapsus kan interpreteren, kan je er ook zelf mee lachen – en begin je zelfs lust te vinden in het maken van lapsussen!
      - idem symptoom
  - hier nog niet over verschuiving in die herhaling??
  - dat soort lustvolle herhaling maakt van het leven een beetje een droom

- 2de principe van herhaling
  fantasma = verhouding tot verloren object
  - bij scheiding van moederlichaam verliezen we een aantal objecten
    waarvan onduidelijk is of ze tot het lichaam van moeder of het eigen lichaam behoren
    zgn partiële objecten = afgebroken objecten
    - borst
    - feces
    - blik
    - stem
  - we recupereren die verloren objecten via het fantasma
    - fantasma dat meteen ook een afstand tot die objecten installeert
    - waarbij echter ook weer onduidelijk wordt of dat object nu langs onze kant of langs de kant van de Ander ligt

    topologische verhouding
  - ook die fantasmatische verhouding met 4 objecten leidt tot specifieke vorm van herhaling
    fantasma zorgt ervoor dat we ahw altijd rondjes rond dat object blijven draaien
    – in een soort cirkel met een vaste straal (of eigenlijk een Möbiusring)
    "als een hond die niet weet waar hij juist gebonden ligt"
    - borst = altijd van hetzelfde afhankelijk blijken te zijn, om 'te overleven'
    - feces = rond dezelfde pot blijven draaien
    - blik = ervoor zorgen dat je altijd op dezelfde manier 'gezien' blijft
    - stem = altijd naar dezelfde stem luisteren, de stem van het geweten …
  - voorbeelden
    - mijn fantasma – cf. supra
    - fantasma Minna (Fuentes) – cf. supra
      "dode man achter de sluier, die om aanbidding door vrouw vraagt = ideale *incubus*"
      (Lacan Propos directifs sex féminine)
  - organiseert realiteit als gedeelde droom
    – in de mate dat we samen afstand tov een bepaald object proberen te houden
    (bv stem van het geweten)

2de vorm van herhaling
herhaling van het trauma zelf = *tuché*

- achter het trauma schuilt een vroeger 'trauma'
  elk trauma herhaalt een eerder 'trauma'
  - klinische vaststelling
    je weet niet wanneer iets je zal traumatiseren
    - je kan de ene erge gebeurtenis na de andere meemaken
      je kan telkens dezelfde erge gebeurtenis meemaken
      – zonder dat dit enig merkbaar effect heeft
    - en plots heeft één kleine gebeurtenis wel groot traumatiserend effect

    er is dus 'iets' met de herhaling op het niveau van het trauma zelf
  - 2 vormen van herhaling van een trauma
    die ahw samenwerken
    - zinloze herhaling = iteratie
    - zingevende herhaling = *Nachträglichkeit*

- 1ste vorm van herhaling van een trauma
  zinloze iteratie van iets dat traumatiserend zou kunnen zijn – maar dat (nog) niet is (S1)
  - iteratie van een potentieel traumatische gebeurtenis
    hier beginnen uitleg (titel niet)
    - erge of potentieel traumatische gebeurtenis – volgens *common sense*
      maar zonder traumatisch effect:
      - geen herhalingsdwang van die gebeurtenis, bij het subject in het S (in dromen)
      - geen vermijdingsgedrag, door het Ik in de realiteit
    - vaak blijft die erge gebeurtenis zich identiek herhalen
      er wordt voortdurend op dezelfde nagel geklopt = iteratie
      maar dat blijft zonder traumatisch effect, dus ook geen cumulatief effect!!
      – subject niet geraakt door die identieke iteratie
      – subject kan zich na elke iteratie weer 'rechten' "alsof er niets gebeurd is"
  - case iteratie van een potentieel traumatische gebeurtenis: Brouwers
    cf. vorige Knelpunten
    moeder bij herhaling geslagen in Jappenkamp = iteratief gebeuren…
    … zonder dat JB daardoor getraumatiseerd geraakt
  - structurele iteratie van een potentieel traumatische gebeurtenis: treffen met seksuele genot
    - eerste treffen met seksueel genot is een potentieel traumatische gebeurtenis
    - maar meestal heeft eerste treffen met seksueel genot niet meteen traumatisch effect
    - wel komt een soort iteratie op gang = identieke herhaling van dat treffen met seksuele – als een soort verslaving

    cf. wakker worden seks bij kinderen (Freud Drei Abhandlungen)
    - jongetjes
      - seksueel gevoel bij op paal klimmen / vechten
      - nog niet traumatisch (geen nachtmerries)
        – maar leidt tot iteratie = moeten blijven klimmen / vechten
        cf. man herinnert zich dat hij als kind bepaalde periode altijd te laat was als mama riep om te eten, omdat hij ahw aan paal van schommel 'plakte' – mama was natuurlijk kwaad …
    - meisjes
      - seksueel gevoel bij naar beneden vallen tijdens schommelen / in lift
      - nog niet traumatisch (geen nachtmerries)
        – maar leidt tot iteratie = moeten blijven 'vallen'
        cf. vrouw herinnert zich dat ze eiste dat mama telkens opnieuw voldoende snel over verkeersdrempel zou rijden omdat haar dat 'raar maar niet onaangenaam gevoel in de buik gaf – moeder begon zich uiteindelijk te storen aan 'enigmatisch genot' dat haar dochter daarin beleefde …

    ook hier weer iteratief gebeuren
    … zonder dat subject daardoor getraumatiseerd te noemen is
    – daardoor is subject niet aangetast in 'de kern van zijn wezen'
    en dus nog geen herhalingsdwang (nachtmerries) en *avoidance* (in realiteit)

- 2de vorm van herhaling van een trauma
  iteratieve gebeurtenis wordt *nachträglich* traumatisch door iets dat later gebeurt
  iets dat vaak minder erg is, maar een S verband met die iteratieve gebeurtenis heeft en die zo 'zin' verleent
  - principe *Nachträglichkeit*
    hier beginnen – dus niet titel
    - iteratie of identieke herhaling van telkens dezelfde 'potentieel traumatische gebeurtenis zonder dat subject daardoor getraumatiseerd geraakt
    - maar dat blijkt vaak slechts uitstel van executie
      - na periode, waarin niets meer gebeurt = latentieperiode …
      - … gebeurt iets
        iets dat op zich niet zo erg hoeft te zijn als die iteratieve gebeurtenis
        maar dat symbolisch (= op één punt) aan die iteratieve gebeurtenis doet denken
        → iteratieve gebeurtenis wordt plots wel traumatisch
        → iteratieve gebeurtenis wordt *nachträglich* een trauma
        nachträglich= *après-coup* (na de slag!!) – 'alsnog' of 'toch nog'
  - voorbeelden *nachträglich* traumatisch worden van iteratieve gebeurtenis ter gelegenheid van later gebeuren dat daar op één punt een S verband mee heeft
    - case: Brouwers
      - jappenkamp: iteratief geslagen worden van de moeder
      - tussenperiode van 2 (paradijs) thuis in Nederlands Oostindië
      - terug naar Nederland: moeder zet JB af op kostschool en levert hem over aan pastoors
        → het iteratief geslagen worden van moeder wordt *nachträglich* =alsnog 'echt trauma' omdat JB nu zelf moeder wou slaan??
    - structurele *Nachträglichkeit* trauma: dubbel begin seksualiteit
      seksualiteit kan maar traumatiserend zijn doordat ze in 2 tijden begint!!
      case *sexual harrassment* van Emma (Freud Studien über Hysterie)
      - kindertijd
        - kruidenier grijpt doorheen Emma's kleed naar haar geslacht
        - iteratie: E gaat desondanks nog paar keer terug
          met zelfde aanraking?? – stelt zich daar in elk geval telkens opnieuw aan bloot
      - latentieperiode
        - geen traumatisch effect (herhalingsdwang in nachtmerries)
        - wel 'slecht geweten' (maar onduidelijk waarover)
      - puberteit
        - E voelt zich uitgelachen "omwille van haar kleed"
          door 2 winkelbedienden (1 van hen beviel haar)
        - E vlucht in paniek
          uitgelachen worden in puberteit maakt van iteratieve gebeurtenis in kindertijd *nachträglich*=alsnog een trauma
          – via S 'kleed' die als *Grenzvorstellung* functioneert
          = voorstelling aan de grens van het onvoorstelbaar gat

3de vorm van herhaling
herhaling na het trauma = herhalingsdwang

na trauma nieuw soort herhaling
herhaling die onverzoenbaar is met de lustvolle herhaling of *automaton* voorafgaand aan het trauma
nl herhalingsdwang = identieke herhaling zonder lust

- herhalingsdwang pas nadat latere onbelangrijke gebeurtenis een iteratieve gebeurtenis *nachträglich*=alsnog traumatisch heeft 'gemaakt'

- herhalingsdwang vooral in S (Ubw) – fixatie binnen S
  - in realiteit: weinig herhalingsdwang – maar vooral *avoidance* – met grote eis tot compensatie
    - in realiteit meestal *avoidance*=vermijding door het Ik van al wat aan trauma herinnert
      - niet klagen
        - over trauma
        - over daaruit voortspruitende herhalingsdwang
          - verzwijgen traumatische nachtmerries
          - niet in therapie omwille van nachtmerries
      - enkel eis tot compensatie – waardoor men zich weer aan realiteit zou kunnen aanpassen

      cf. case militair piloot (Briole)
      - wil het niet over militair verleden hebben – met 2 trauma's
      - wil gewoon 'hulp' van het leger voor 'iets anders'
        nl alcoholmisbruik "omdat er allerlei dingen in zijn leven beginnen tegengaan"
        (wil dus niet eens compensatie voor trauma vanwege het leger)
    - *avoidance* trauma in realiteit soms doorbroken door stuk herhalingsdwang
      cf. *flashbacks* en herinneringen aan trauma
  - herhalingsdwang vooral in S = traumatische dromen – met groot gevoel van Reële bij wakker schieten

- herhalingsdwang vooral in S = traumatische dromen
  – met groot gevoel van Reële bij wakker schieten
  - verschil gewone dromen / traumatische dromen inzake herhaling
    - gewone dromen = metonymische herhaling – met lust
      herhaling van het type *automaton* (herhaling van voor het trauma)
      - geen identieke herhaling droom
        belangrijkste kenmerk – hogerop niet vermeld!!
        maar voortdurende verschuiving=metonymie – op 2 niveaus:
        - elke droom is variatie op hetzelfde (Freud)
          elke droom is dezelfde droom – maar dan altijd anders gedroomd
        - dezelfde droom wordt altijd anders verteld
          onmogelijk om een droom twee maal op dezelfde manier te vertellen
          (als men hem niet fixeert via opschrijven)
      - betekenis/belang van die voortdurende verschuiving in de herhaling van de droom en het vertellen ervan
        - wijst op overdracht: anders verteld aan andere Ander
          → diagnostische waarde voor hysterie!
          ↔ altijd identiek vertelde droom?
          - psychose: droom met volledig zelf geïnterpreteerde boodschap!
          - neurose: droom met oninterpreteerbaar trauma!
        - maakt de droom tot bron van lust
          cf. deel van voortschrijdend vergeten van droom (censuur) cf. Freud
        - maakt droom interpreteerbaar (Lacan)
          - verandering als droom opnieuw gedroomd of verteld wordt
            betekent dat droom en vertellen ervan al een poging tot interpretatie van die droom vormen = eerste 'wilde interpretatie' …
          - … die aangrijpingspunt is voor 'beredeneerde interpretatie' door analyticus
          cf. truc voor interpretatie
          - 2 opeenvolgende dromen met elkaar vergelijken
          - laat zelfde droom 2x vertellen
          en richt interpretatie op verschil tussen de 2 opeenvolgende dromen of 2 versies van dezelfde droom → censuur en droomarbeid ahw 'betrapt'
    - traumatische dromen = identieke herhaling – zonder lust
      - identieke herhaling droom
        geen verandering of metonymie=verschuiving
        - droom altijd identiek gedroomd
          Freud (Jenseits): subject *immer wieder in die Situation des Unfalles* (fixatie aan trauma) *aus der er mit neuem Schrecken erwacht*
        - droom altijd identiek verteld
          als hij überhaupt verteld wordt cf. traumatische dromen niet snel verteld!!
      - betekenis van dat identiek blijven van de droom en het vertellen ervan
        - droom genereert geen lust
        - droom niet 'overdrachtsgevoelig', niet gemoduleerd door overdracht
        - droom zelf interpreteert niet, maar itereert, blijft ter plekke trappelen
          … en dus kan analyticus droom niet interpreteren
          omdat hij zijn 'beredeneerde interpretatie' niet in de lijn van de daaraan voorafgaande 'wilde interpretatie' door de droom zelf kan inschrijven

- cases traumatische droom
  - case 1 militair piloot (Briole)
    - trauma
      - WOII: weerstander – gevangen samen met kompaan
      - tijdens ondervraging wordt kompaan dood gefolterd
      - dan zijn toer … weet niet meer wat er gebeurd is, hoe hij daaraan is ontsnapt
    - zich altijd identiek herhalende traumatische droom
      - al 40j identiek, sommige perioden iedere nacht
      - droom
        - *ik lig op de grond, met naast mij mijn dood gefolterde kompaan*
        - *ik hoor zeggen "nu is het zijn toer" …*
          ik zie stok op mij afkomen en plots ook de blik van de ondervrager"
        - *ik schiet wakker in angst*
  - case 2 militair piloot (Briole)
    - trauma
      - na WO II: piloot van vliegtuig generaal = "mijn echte=ideale vader"
      - ziek → reservepiloot – die verongelukt met generaal én collegae-vrienden
      - fungeert als expert → ziet foto's van dode generaal en collegae-vrienden – met gesloten ogen = *insupportable*
    - zich altijd identiek herhalende traumatische droom
      - droom
        - *ik zie foto van lijken van generaal en al zijn vrienden …*
        - *… met ogen die mij vol verwijt aankijken*
      - dank zij werk in PA:
        ziet plots eigen lijk tussen al die lijken liggen
        gaat al over behandeling van de herhalingsdwang uit het trauma
        cf. supra Minna
        cf. infra

- doel=zin herhalingsdwang?
  - Freud Jenseits des Lustprinzips 1921
    - doel herhalingsdwang
      herstel lustprincipe = herstel routineuze herhaling
      - steeds verschuivende lustvolle herhaling = *automaton* van het onbewuste
      - rondjes rond object draaien van het fantasma
    - hoe doet herhalingsdwang dat?
      - door instromende prikkels 'psychisch' te binden (Freud)
      - door R aan S te koppelen (Lacan)
    - dat lukt echter niet
      - telkens opnieuw blijken prikkels niet psychisch te binden
        telkens opnieuw blijkt geen S aan R te koppelen
        cf. spreken helpt niet in geval van trauma!?
      - prikkels moeten dus telkens opnieuw binnenstromen (herhalingsdwang)
  - vraag wordt: behandeling trauma? therapie trauma?
    - herhalingsdwang = spontane autotherapie – helpt niet?
      hoe stoppen van deze vruchteloze herhalingsdwang=autotherapie?
    - probleem: getraumatiseerde gaat niet in therapie omwille van herhalingsdwang trauma – die immers spontane autotherapie is
      cf. cases vraag therapie:
      - Lea (Chiriaco): *tristesse* over verlies van 'alles' → wie verwijst? zelf in PA?
      - Minna (Fuentes): geagiteerde toestand omwille van schuldgevoel over niet helpen van gewonden van aanslag → cameraman tv verwijst door
      - piloot (Briole): PA omdat allerlei dingen in zijn leven beginnen verkeerd te lopen en hij daardoor begint te drinken → dochter verwijst door

THERAPIE

twee wegen

- antwoord van A – via A = automaton
  - proberen herstellen oude *automaton*
  - proberen installeren nieuw *automaton*
- antwoord van subject – via 'object' en/of sinthoom
  - doorbreken herhalingsdwang (in droom) – via dromen onder overdracht!!
  - en in het zo ontstane gat: eigen uitvinding – die gebaseerd is op:
    - nieuwe verhouding tot het object (anders dan het fantasma)
    - nieuwe verhouding tot het symptoom (het sinthoom)

antwoord van A, via A = proberen herstellen automaton

- proberen herstellen vertrouwde *automaton*
  - routinematige herhaling met verschuiving die vroeger lustvol was
    weer zijn weg zoeken langs bekende jaagpaden/trekwegen in de A
  - komt neer op herstel van
    - Ubw – met altijd zelfde grapjes om R te vermijden
    - fantasma – met afstand tot object
- lukt meestal niet – en dus meer en meer *automaton* aangeboden vanuit A
  - nieuwe routines of lustvolle herhaling installeren
  - komt vaak neer op
    - groepsvorming
    - en van daaruit gemeenschappelijke compensatie eisen
      compensatie die maar te bereiken is via het doormaken van hele hoop *automaton*
      - cf. na verkeerstrauma bepaald % invaliditeit bekomen:
        telkens opnieuw hele procedure (onderzoeken + dossier maken) moeten ondergaan – en pas op het einde, jaren later, klein beetje compensatie
      - lijdensweg van nieuwe *automaton* na trauma om compensatie te bereiken (iets van niets) = meer en meer gebruikt als reden om in PA te gaan!

doorbreken herhalingsdwang
– en in het zo ontstane gat: uitvinding door het *parlêtre*

- antwoord op herhalingsdwang vanuit trauma – via de Ander of via eigen 'uitvinding'?
  cf. zgn. collectief trauma
  - cf. hele generatie getraumatiseerd door pedofiele pastoor
    - antwoord langs kant A zoeken (A de l'A)
      - voor wie daardoor zijn/haar geloof verloor kan het antwoord van A inderdaad een 'som geld' zijn, als soort "eindafrekening met A"
        compensatie
      - voor wie daardoor zijn/haar geloof niet verloor kan het antwoord 'gesprek' met bisschop zijn (A van de A) "om het vertrouwen in A te herstellen"
        retour tot oude *automaton*
    - besef dat er geen antwoord langs kant A is (geen A de l'A)
      subject moet eigen antwoord uitvinden
  - cf. Westen momenteel getraumatiseerd door Charlie
    - antwoord langs kant A zoeken
      politiek opletten dat niet iedereen hetzelfde antwoord vanuit A wil:
      - nu geen compensatie meer (A is failliet!!)
      - maar wel meer veiligheid via meer controle en opheffen van private
    - besef dat er geen antwoord langs kant A is
      belangrijk dat iedereen met zijn *inconceivably private joke* reageert
      - ikzelf (supra: nieuwe vorm van *Gekritzel* en vertaling)
        dubbele reactie:
        - uitvindingetje
          tekeningetje gemaakt (grote opluchting, beetje manisch)
        - teruggevallen op routine = lustvolle herhaling met verschuiving
          nl vertalen teksten JAM over Charlie en de reacties daarop in Frankrijk

        weg en weer tussen uitvinding=tekeningetje en routine=vertalen
      - JAM reactie op Charlie-trauma
        cf. adagium Spinoza: *non ridere non lugere neque detestari sed intelligere*
        "geen lach, geen traan, geen afschuw – maar begrijpen"
        - begrijpelijk maken = uitvinding JAM!!
          cf. zijn plaats in het Lacanisme (établissement texte Lacan)
        - toch ook veel terugval in soort routine
          nl lach=spot – satire

        weg en weer tussen uitvinding=begrijpen en routine=spot

- voorwaarde voor uitvinding eigen antwoord op de herhalingsdwang vanuit het trauma: doorbreken herhalingsdwang in traumatische droom – door dromen onder overdracht
  - wat is die doorbreking?
    - introductie van het gedeelde subject??? – terug tot het Ubw??
    - herstel fantasma??
  - case 1: militair piloot (Briole)
    - trauma
      - WOII: weerstander – gevangen samen met kompaan
      - tijdens ondervraging wordt kompaan dood gefolterd
      - dan zijn toer … weet niet meer wat er gebeurd is, hoe hij daaraan is ontsnapt
    - herhalingsdwang traumatische droom
      - droom
        - *ik lig op de grond, met naast mij mijn dood gefolterde kompaan*
        - *ik hoor zeggen "nu is het zijn toer" …*
          ik zie stok op mij afkomen en plots ook de blik van de ondervrager"
        - *ik schiet wakker in angst*
      - interpretatie
        droom figureert 'genietende vader' – telkens opnieuw
    - beweging in traumatische droom via 2de traumatische droom
      - 2de trauma = vliegtuigongeval
        - vertelt dit trauma voor het eerst
          vanuit overdracht: veronderstelt bij analyticus weten over genot vader
        - 2de trauma
          - na WOII: piloot van generaal = "mijn echte=ideale vader"
          - ziek → reservepiloot, verongelukt met generaal én collegae-vrienden
          - moet expertise doen → ziet foto's dode generaal en collegae-vrienden – met gesloten ogen = *insupportable*
      - 2de traumatische droom
        - geen traumatische droom na het trauma – nu pas in PA!!
        - droom
          - *ziet foto lijken generaal en vrienden – met ogen die hem verwijtend aankijken*
            ziet plots eigen lijk tussen die lijken liggen
          - *nog wreder en ondraaglijker dan 1ste traumatische droom*
        - interpretatie
          père de la loi met alle subjecten, ook hijzelf, die daaronder vallen
    - verandering 1ste traumatische droom
      - droom
        - *herkent plots de blik van degene die hem zal slaan: ogen van zijn vader!!*
        - *schiet niet vol angst wakker*
          achteraf zelfs 'opgewekt' (vanuit de doden!!)
      - interpretatie
        droom = interpretatie – doet hem voor het eerst vraag rond eigen vader stellen
        - vader 2 j voordien overleden
        - vader heeft zoon altijd als 'verrader' beschouwd, omdat deze De Gaulle bij begin WOII op diens vlucht naar Londen gevolgd was
  - case 2: Minna (Fuentes)
    cf. samenvatting

- na doorbreking herhalingsdwang traumatische droom door dromen onder overdracht
  kan er *invention* door het *parlêtre* komen
  - case 1: Lacans uitvinding van het Reële
    op het einde van zijn onderwijs=seminarie (Sém XXVII, 10 juni 1980) analyseert Lacan zijn eigen trauma en hoe hij daarmee is omgegaan
    - Lacan is een *traumatisé du malentendu* die inherent is aan *lalangue*
      - *je ne me habitue pas au malentendu – je ne m'y fais pas*
      - L getraumatiseerd door misverstand zoals iedereen
        dat zegt L immers vanuit bepaalde visie op taal als *lalangue*
        lalangue = fundamenteel gegeven dat al wat men hoort (klanken) in principe altijd op verschillende manieren kan 'geschreven' worden (bv als 'wei' of 'wij')
      - geboorte = resultaat van misverstand tussen 2 mensen met elk hun *lalangue*
        denken dat ze dezelfde taal spreken, maar dat is niet zeker: altijd mogelijk dat ze elkaars 'klanken' anders 'geschreven' hebben dan dat de ander bedoelde
        = Lacans versie van Ranks 'geboortetrauma'
      - na geboorte hoort kind ouders spreken – snapt daar niets van
        gaat na verloop van tijd denken dat het daar wel iets van snapt = misverstand:
        misschien heeft het 'klanken' van ouders anders 'geschreven' dan zij die bedoelden

      L getraumatiseerd door misverstand = beseft dat hij niet kan weten of zijn ouders elkaar 'juist verstaan' hebben, en of hij hen 'juist verstaan' heeft
    - herhalingsdwang *malentendu* in Lacans *enseignement*=seminarie
      - *je me fatigue à dissoudre le malentendu …*
      - *… et donc je le nourris*

      cf. formules "Ubw gestructureerd als een taal", "pas de rapport sexuel"
    - L vindt R uit als uitweg uit herhalingsdwang *malentendu* in zijn onderwijs
      - L ontsnapt aan herhalingsdwang van misverstand door lalangue in zijn onderwijs …
        …door een uitvinding nl nieuwe opvatting van R
        – wat is dat lacaniaanse R? houdt boel volk=analytici bezig
      - uitvinding R als uitweg uit de herhalingsdwang van het misverstand door *lalangue*
        = sinthoom
  - case 2: Brouwers uitvinding van het schrijverschap
    cf. samenvatting